

ΦΟΡΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Στοιχεία εκπαιδευτικού

- **Όνοματεπώνυμο:** Ιφιγένεια Καρυώπη
- **Βαθμίδα εκπαιδευσης** Πρωτοβάθμια
- **Μαθήματα που διδάσκει**
- **URL**
- **E-mail**

Τίτλος μαθήματος Η μετάβαση από την αρχαία ελληνική στη βυζαντινή τέχνη:
συνέχεια και διαφοροποίηση

Σύνοψη Έχει επιλεγεί το ψηφιδωτό «ο Καλός Ποιμένας» (α' μισό 5ου αι.). Μέσα από το συγκεκριμένη παράσταση μας ενδιαφέρει να ανακαλύψουν οι μαθητές:

1. Το υλικό από το οποίο είναι κατασκευασμένο το έργο
2. Την επιβίωση χαρακτηριστικών στοιχείων της αρχαίας τέχνης (μορφή του Χριστού-ειδυλλιακό τοπίο)
3. Τη διαφοροποίηση από την αρχαία ελληνική τέχνη (απουσία γυμνού)
4. Το συμβολικό χαρακτήρα της παράστασης – τη σημασία και το ρόλο των συμβόλων στη χριστιανική θρησκεία.

Σκοπός και μαθησιακοί στόχοι Σκοπός είναι να διαφανεί η συνέχεια της ελληνικής τέχνης, να γίνει συσχετισμός των διαφοροποιήσεων στη θεματολογία, και την τεχνοτροπία με τις ισχύουσες κάθε φορά ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, ώστε να αρχίσει να γίνεται διακριτό στους μαθητές ότι τα έργα τέχνης αντικατοπτρίζουν το χαρακτήρα της εποχής τους και αποτελούν ζωντανές μαρτυρίες.

Μαθησιακοί στόχοι

- Να μάθουν οι μαθητές για την τέχνη του ψηφιδωτού και τη θέση της στη ζωή του Βυζαντίου (θεματολογία, χρήση υλικών και προμήθειά τους, κ.λ.π.)
- Να συγκρίνουν την αρχαία ελληνική με τη βυζαντινή τέχνη προκειμένου να εντοπίσουν διαφορές αλλά και επιβιώσεις και να αναπτυχθεί προβληματισμός για το που οφείλονται αυτές οι διαφορές και πώς δικαιολογούνται οι επιβιώσεις

Περιεχόμενο

- **Γνωστικά αντικείμενα** Θρησκευτικά, Ιστορία
- **Τάξη Ε'**
- **Ηλικία μαθητών** 10 – 11 ετών
- **Περιοχές του αναλυτικού προγράμματος** Βυζαντινή ιστορία, Η τέχνη στο χριστιανισμό

Διδακτική/-ές ενότητες Θρησκευτικά Ενότητα: 34. «Με το ρηγλί, με το ψηφί, με το μαργαριτάρι» - Τα ψηφιδωτά. 31. «Εκκλησία μολυβδωτή, μολυβδοκοντυλοπελεκτή»

Ιστορία Ενότητα: Εισαγωγική Ενότητα – Τι μάθαμε στην Ιστορία της Δ' τάξη 7. Ο Χριστιανισμός γίνεται επίσημη θρησκεία

- **Εννοιες – λεξιλόγιο** ψηφιδωτό, βυζαντινή τέχνη, χριστιανισμός
- **Διακλαδικές συνδέσεις** ιστορία, Θρησκευτικά, Νεοελληνική Γλώσσα, Αισθητική αγωγή

Παιδαγωγικές αρχές & μέθοδοι Οι μαθητές συμμετέχουν το μάθημα χωρισμένοι σε ομοιογενείς μικρές ομάδες και σε συνεργασία μεταξύ τους προσπαθούν να ερευνήσουν και με κατάλληλη καθοδήγηση να ανακαλύψουν όσο περισσότερα στοιχεία για την τέχνη του ψηφιδωτού.

Προετοιμασία

- **Προαπαιτούμενες γνώσεις μαθητών** Οι μαθητές θα πρέπει ήδη να γνωρίζουν από την προηγούμενη τάξη τα βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Επίσης αναμένεται ότι εμπειρικά γνωρίζουν αρκετά για τη βυζαντινή τέχνη.

Προετοιμασία δασκάλου/ καθηγητή Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει

αναζητήσει και βρει τις εικόνες στις οποίες βασίζεται το σχέδιο μαθήματος. Αυτές μπορεί να τις παρουσιάσει στους μαθητές είτε σε έντυπη μορφή (φωτοτυπίες) ή σε ηλεκτρονική μορφή (να τις σκανάρει και να τις αποθηκεύσει σε κάποιο φάκελο ανά σταθμό εργασίας). Επίσης θα πρέπει να έχει συγκεντρώσει το προτεινόμενο υλικό, να έχει επισκεφτεί τα sites που αναφέρονται, να έχει επιλέξει τα στοιχεία που είναι απαραίτητα και να έχει ετοιμάσει το φύλλο εργασίας

Προετοιμασία μαθητών Θα ήταν σκόπιμο αρχικά να ζητηθεί από τους μαθητές να ξαναδιαβάσουν το τελευταίο κεφάλαιο της Ιστορίας της Δ' τάξης όπου γίνονται αναφορές για τον χαρακτήρα της αρχαίας ελληνικής τέχνης.

Θα μπορούσε επίσης να ζητηθεί από τους μαθητές να διατρέξουν τα βιβλίο τους (Ιστορίας και Θρησκευτικών) και να βρουν σε ποια σημεία εικονίζονται ψηφιδωτές παραστάσεις. Μπορούν μάλιστα και να καταγράψουν σε μια πρώτη μορφή ποιες είναι οι βασικές τους παρατηρήσεις (π.χ. τι τους εντυπωσίασε).

Δραστηριότητες

Δραστηριότητες στην τάξη Αφού θα έχει γίνει η προαναφερθείσα προετοιμασία (παρουσίαση των εικόνων είτε σε έντυπη είτε σε ηλεκτρονική μορφή) ο εκπαιδευτικός θα μοιράσει τα φύλλα μοιράζει το φύλλο εργασίας το οποίο συμπληρώνουν οι μαθητές ανά ομάδες και σταδιακά κατά την εξέλιξη του μαθήματος.

Αρχικά οι μαθητές κατευθύνονται να παρατηρήσουν τα ψηφιδωτά, ώστε να διακρίνουν την τεχνική του ψηφιδωτού και τη χρήση ψηφίδων διαφόρων μεγεθών και χρωμάτων στην απόδοση μορφών και φυσικού τοπίου.

(Μικρότερες ψηφίδες χρησιμοποιούνται για την απόδοση προσωπογραφικών χαρακτηριστικών και μεγαλύτερες για να αποδοθεί το βάθος στο τοπίο).

Προκειμένου, στη συνέχεια, να κατανοήσουν οι μαθητές την επιβίωση χαρακτηριστικών στοιχείων της αρχαίας τέχνης (κλασική μορφή του προσώπου με τα σγουρά μαλλιά και έντονη κίνηση του σώματος/αξιοπρόσεκτη η λοξή κίνηση στη στάση της καθισμένης, σε βράχο, μορφής του Χριστού), θα πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή τους αρχικά σε ερωτήσεις για την κυρίαρχη μορφή της παράστασης και τον τρόπο απόδοσής της (προσωπογραφικά χαρακτηριστικά-στάση).

Παράλληλα ανάλογες ερωτήσεις βοηθούν τους μαθητές σταδιακά να αναγνωρίσουν την ειδυλλιακή απόδοση του τοπίου, στοιχείο της αρχαίας τέχνης που επιβιώνει και στα πρώιμα χριστιανικά χρόνια.

(Η εικονιζόμενη μορφή τοποθετείται σε ένα πλούσιο, σε βλάστηση, τοπίο, περιστοιχισμένη από λευκά πρόβατα και κάτω από ένα καταγάλαζο ουρανό.

Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και ερωτήσεις για την ενδυμασία των προσώπων.

Στόχος αυτής της ερώτησης είναι να επισημανθεί η απουσία του γυμνού (Ο νέος της παράστασης φοράει μακρύ χιτώνα, μανδύα και σανδάλια).

Στο σημείο αυτό ο δάσκαλος μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να κάνουν σύγκριση με έργα τόσο της κλασικής αρχαιότητας, όπου το γυμνό σώμα αισθητοποιεί την ομορφιά της ζωής, όσο και με αντίστοιχα της δυτικής τέχνης, όπου ο ρόλος του γυμνού και η εντύπωση, που αυτό δημιουργεί, ποικίλλουν: μπορεί, δηλαδή, να αντιπροσωπεύει μια εικόνα αρμονίας και ιδανικών αναλογιών, μπορεί να επιδεικνύει την ικανότητα του ζωγράφου στο ανατομικό σχέδιο, μπορεί να εκφράζει ανθρώπινες καταστάσεις (π.χ. την 'τρωτότητα') ή να είναι κραυγαλέα ερωτικό.

Μπορεί στη συνέχεια να ζητηθεί από τους μαθητές να διακρίνουν κάποια σύμβολα που προσδιορίζουν την ταυτότητα της κυρίαρχης, στην παράσταση, μορφής.

Στόχος είναι να επισημάνουν οι μαθητές ότι η εικονιζόμενη μορφή φέρει φωτοστέφανο, κρατάει σταυρό και τείνει το αριστερό χέρι της προς το πρόβατο που στέκεται δίπλα της. Τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της συμβολικής παράστασης του Χριστού ως Καλού Ποιμένα. (πρβλ. Ευαγγελικό χωρίο (κατά Ιωάννη 1,11) αναφέρονται τα λόγια του Ιησού: «Εγώ ειμί ο ποιμήν ο καλός. Ο ποιμήν ο καλός την ψυχήν αυτού τίθησιν υπέρ των προβάτων» (Εγώ είμαι ο βοσκός ο καλός και στοργικός, που πονάω και ενδιαφέρομαι ειλικρινά για τα πρόβατα. Ο βοσκός ο καλός προσφέρει τη ζωή του για να απομακρύνει κάθε κίνδυνο από τα πρόβατά του και για να υπερασπίσει τη ζωή τους)).

Αργότερα οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν ότι η παρουσία φυσικού τοπίου σταδιακά υποχωρεί. (Στα ψηφιδωτά του βιβλίου της Ιστορίας)

- **Δραστηριότητες εκτός τάξης** Οι μαθητές μπορούν μαζί με τον εκπαιδευτικό να επισκεφτούν διάφορους αρχαιολογικούς χώρους ή μουσεία όπου διασώζονται ψηφιδωτά.

Εργασίες για το σπίτι + Δραστηριότητες επέκτασης

- Σύγκριση της εικόνας με δύο ολόγλυφες παραστάσεις του Βυζαντινού Μουσείου. Η πρώτη συσχετίζεται θεματολογικά με την παράσταση του

Καλού Ποιμένα αλλά αποτελεί μια εικονογραφική παραλλαγή της (Ο Χριστός φέρει το πρόβατο στον ώμο του). Η δεύτερη σχετίζεται με την αρχική εικόνα ως προς την απεικόνιση των προσωπογραφικών χαρακτηριστικών, ενώ διαφέρει ως προς την ενδυματολογία (Το επάνω μέρος του κορμού παραμένει γυμνό).

- Να συγκρίνουν οι μαθητές την παράσταση αυτή με την εικόνα της Παναγίας της Βρεφοκρατούσας και να επισημάνουν διαφορές στην εξέλιξη της τεχνικής του ψηφιδωτού.
- Να ζητήσουν από άλλα σχολεία να τους δώσουν στοιχεία για ψηφιδωτά που βρέθηκαν σε ναούς της περιοχής τους, και μέσα από τη χρονολόγηση των ψηφιδωτών και των ναών να μπορέσουν οι μαθητές από τα άλλα σχολεία να συνθέσουν εικόνα ιστορική άλλων περιοχών.
- Να κατασκευάσουν οι ομάδες ψηφιδωτά επιλέγοντας θέματα και από τη θρησκεία, αλλά και πιο σύγχρονα.

– Ερωτήσεις/ Θέματα για συζήτηση

Για ποιο λόγο κατασκεύαζαν ψηφιδωτά; Συμβαίνει κάτι ανάλογο και σήμερα;

Πώς και πού συντηρούνται τα ψηφιδωτά;

Ποια άλλα υλικά θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε για να δημιουργήσουμε ψηφιδωτά;

- **Οργάνωση της ομάδας** Προτείνεται οι ομάδες των μαθητών να είναι ολιγομελείς και όσο γίνεται ομοιογενείς. Καλό θα ήταν επίσης να υπάρχει το αίσθημα της συνεργασίας, το οποίο καλλιεργείτε μέσα από ομαδικές δουλειές.

Ρόλοι & ενέργειες του δασκάλου/ καθηγητή

Θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να έχει πάει νωρίτερα στο χώρο με τους υπολογιστές, να τους έχει ανοίξει και όλοι να βρίσκονται στο σημείο που αποτελεί την εκκίνηση για το μάθημά του.

Κατά τη διάρκεια του μαθήματος θα πρέπει να υπάρχει μέριμνα ώστε διαδοχικά σε κάθε ομάδα να αναλαμβάνει και άλλος μαθητής το χειρισμό του υπολογιστή. Οι υπόλοιποι μαθητές σκόπιμο είναι να έχουν μπροστά τους κάποιο φύλλο εργασίας.

Στην περίπτωση που οι πρόσθετες δραστηριότητες-εργασίες είναι ομαδικές και απαιτείται η εργασία όλων των μελών της ομάδας σε υπολογιστή, θα πρέπει ο δάσκαλος να ορίσει ποιες μέρες θα μπορεί να εργάζεται η κάθε ομάδα στο χώρο των υπολογιστών. Επίσης, σε περίπτωση που όλες οι ομάδες έχουν το ίδιο θέμα, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει από τους μαθητές που έχουν αναλάβει σε κάθε ομάδα την ίδια εργασία να συγκροτήσουν μια νέα ομάδα και να εργαστούν από κοινού στο θέμα τους.

- **Χώρος και συνθήκες δραστηριοτήτων** Το προτεινόμενο σχέδιο μαθήματος μπορεί να πραγματοποιηθεί στο εργαστήριο Η/Υ.

Μέσα & υλικό

- **Εξοπλισμός & μέσα** Υπολογιστές με σύνδεση στο Διαδίκτυο.
- **Λογισμικό** Λογισμικό γενικής χρήσης : internet explorer, Word
- **Έντυπο υλικό** Σχολικά εγχειρίδια Ε' τάξης Δημοτικού, Θρησκευτικά, Ιστορία, Ν. Γλώσσα, κ.α., Φύλλο εργασίας
- **Πολιτιστικό υλικό** Ψηφιδωτή παράσταση «ο Καλός Ποιμένας». α' μισό 5ου αι Ραβέννα, Μαυσωλείο της Gallia Placidia (τύμπανο πάνω από τη Β. είσοδο).
- Αγαλματίδιο «Χριστός Καλός Ποιμένας», Βυζαντινό Μουσείο, 4^{ος} αι.
- Γλυπτό, Ανδρική μορφή από σαρκοφάγο, Βυζαντινό Μουσείο, 3^{ος} αι.
- Ελληνική Τέχνη, Βυζαντινά Ψηφιδωτά, Εκδοτική Αθηνών.

– Διαδικτυακοί τόποι για τον δάσκαλο και για τους μαθητές

Υπουργείο Πολιτισμού

www.culture.gr

Ίδρυμα Μείζονος ελληνισμού

www.ime.gr

Christus Rex et Redemptor Mundi

<http://www.christusrex.org/>

The Vatican Museum
<http://www.vatican.va/>

Museo del Prado
http://www.mcu.es/prado/index_eng.html

Virtual Museum of Art
<http://www.diarioelpais.com/muva2/>

The Louvre
<http://mistral.culture.fr/louvre/louvre.htm>

The Perseus Atlas Project
<http://www.perseus.tufts.edu/>

Byzantine and Medieval Studies Sites
<http://www.fordham.edu/halsall/medweb/>

Byzantine Museums
http://wwar.com/museums/types/byzantine_museums.html

Arts and Humanities
http://db.education-world.com/perl/browse?cat_id=1921

The Getty Center for Education in the Arts - ArtsEdNet
<http://www.artsednet.getty.edu/ArtsEdNet/>

The National Arts and Education Information Network
<http://artsedge.kennedy-center.org/>

Educational Web Adventures
<http://www.eduweb.com/>

Eyes on Art
<http://www.kn.pacbell.com/wired/art/art.html>

Museumonline
<http://www.museumonline.at/links/links.htm>

The Labyrinth
<http://www.georgetown.edu/labyrinth/>

ARGOS
<http://argos.evansville.edu/>

The Parthenet
<http://home.mtholyoke.edu/~klconner/parthenet.html>

Classroom Connect
<http://www.classroom.net/>

TrackStar
<http://scrtec.org>

Encarta Schoolhouse

<http://encarta.msn.com>

Εκτιμώμενη διάρκεια Σε μία διδακτική ώρα μπορούν να καλυφθούν αδρομερώς τα βασικά σημεία του σεναρίου αυτού. Το συγκεκριμένο, όμως, υλικό μπορεί να αποτελέσει αφορμή για σειρά μαθημάτων όπου στο καθένα θα θίγονται επιμέρους θέματα.

Προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν και πιθανές λύσεις Προβλήματα σύνδεσης με το διαδίκτυο τα οποία μπορούν αν ξεπεραστούν αν εκ των προτέρων ο εκπαιδευτικός έχει «κατεβάσει» και έχει αποθηκεύσει το απαιτούμενο υλικό σε φακέλους ανά Η/Υ.

Αξιολόγηση

- **Αξιολόγηση μαθητών** Η αξιολόγηση θα πραγματοποιηθεί με το φύλλο εργασίας και με την ανάληψη / παρουσίαση κάποιων από τις προτεινόμενες δραστηριότητες επέκτασης.
- **Αξιολόγηση μαθήματος** Η αμέριστη προσοχή και το άμεσο ενδιαφέρον των μαθητών αποτελούν τα βασικά κριτήρια για την αρχική αξιολόγηση του μαθήματος. Ο εκπαιδευτικός βέβαια μπορεί να καταρτίσει ένα ερωτηματολόγιο ανάλογα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της τάξης του.

Βοηθητικό υλικό Φύλλο εργασίας

Φύλλο εργασίας

1. Παρατηρήστε τις εικόνες που σας έχουν δοθεί. Μπορείτε να σημειώσετε τι απεικονίζουν;
-
.....
.....
.....

2. Από ποιο υλικό είναι κατασκευασμένες;
-
.....
.....
.....

3. Να καταγράψετε τα χρώματα που παρατηρείτε.
-
.....
.....
.....

4. Γνωρίζετε γιατί χρησιμοποιούνται διαφορετικά είδη ψηφίδων;
-
.....
.....
.....

5. Παρατηρήστε τώρα το ψηφιδωτό «ο Καλός Ποιμένας» (α' μισό 5ου αι.). Πώς παρουσιάζεται το πρόσωπο; Μπορείτε να σημειώσετε κάποια χαρακτηριστικά του; Πού αλλού έχετε δει ανάλογα χαρακτηριστικά;
-
.....
.....
.....

6. Ποια είναι η κυριαρχη μορφή στην παράσταση;
-
.....
.....
.....

7. Πώς αποδίδεται το φυσικό τοπίο και από τι περιβάλλεται η κεντρική μορφή της παράστασης;
-
.....
.....
.....

8. Να περιγράψετε τα ενδύματα της εικονιζόμενης μορφής. Τι σας κάνει ιδιαίτερη εντύπωση;
-
.....
.....
.....

9. Πώς παρουσιάζονταν αντίστοιχα πρόσωπα στην αρχαία ελληνική τέχνη ή και στη δύση; Ποια είναι η βασική διαφορά τους;
-
.....
.....

10. Μπορείτε να καταγράψετε τα βασικά σύμβολα που χαρακτηρίζουν τη μορφή αυτή;

- 1.....
- 2.....
- 3.....

11. Τελικά μπορείτε να καταλάβετε ποιος συμβολίζεται στο συγκεκριμένο ψηφιδωτό;

.....
.....
.....
.....

12. Πού νομίζετε ότι χρησιμοποιούσαν τα ψηφιδωτά τη βυζαντινή εποχή και γιατί;

.....
.....
.....
.....
.....

14. Να επισκεφτείτε τις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις και να αναζητήσετε διάφορα ψηφιδωτά. www.culture.gr, www.ime.gr, The Vatican Museum <http://www.vatican.va/>
Museo del Prado http://www.mcu.es/prado/index_eng.html
Virtual Museum of Art <http://www.diarioelpais.com/muva2/>
The Louvre <http://mistral.culture.fr/louvre/louvrea.htm>

Στη συνέχεια να καταγράψετε την ονομασία τους, που τα εντοπίσατε και τι παριστάνουν.

1.
.....
.....
.....
2.
.....
.....
.....
3.
.....
.....
.....
4.
.....
.....
.....
5.
.....
.....
.....

